

ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ

Надзвичайні вимоги Росії та бажання України вижити роблять переговори малоімовірними

Українські солдати готують ракети в Донецькій області, березень 2024 року
Софія Гатілова / Reuters

Після більш ніж двох років бойових дій російське вторгнення в Україну зайшло у кривавий глухий кут. Обидві країни продовжують витрачати значні ресурси на здобуття територій, але їхні успіхи незначні. Жодна зі сторін не має ресурсів для досягнення вирішальної перемоги на полі бою. Обидві сторони щодня несуть важкі втрати.

Зазвичай науковці описують такі ситуації як «патові ситуації, що завдають взаємної шкоди», і вони часто сприяють створенню умов, які змушують сторони вести переговори. Якщо воюючим сторонам бракує засобів для зміни траєкторії бойових дій, вони часто переосмислюють, як багато вони можуть досягти за допомогою сили. А якщо вони опиняються у все більш дорогою й невизначеному глухому куті, то починають розглядати раніше неприйнятні поступки. Результатом може стати простір для переговорів, якого раніше не існувало.

Проте ця війна ще не досягла стадії, коли її припинення шляхом переговорів можливе навіть у принципі. Щоб досягти миру в конфлікті, обидві сторони повинні бути готові прийняти мінімальні вимоги одна одній. І, незважаючи на взаємну відсутність прогресу, ні Росія, ні Україна не можуть проковтнути вимоги одна одній. Київ, наприклад, не може прийняти вимогу Росії про зміну керівництва. Москва не може пристати на вимогу України про репарації. Обидві сторони не віддадуть землі.

Жодна креативна дипломатія не може змінити цих фактів. Для обох країн продовження війни залишається кращим варіантом, ніж врегулювання ситуації. І якщо не відбудеться кардинальних змін на полі бою або в уряді однієї з держав, малоімовірно, що обидві сторони переглянуть свої вимоги і в довгостроковій перспективі. Росіяни, схоже, не здатні завоювати землі, на які вони претендують, але Кремль окопався, і він ізольований від політичного тиску, який зазвичай спричиняє дорога війна. Українці не можуть просто віддати мільйони своїх громадян на російське поневолення (одна з головних вимог Москви), поки вони ще можуть захищати їх, воюючи. Коли ця війна закінчиться, навряд чи це буде компромісна угода, яка задовольнить багато вимог Росії. Натомість це станеться або тоді, коли Україна стане достатньо сильною, щоб вибороти контроль над

новозавойованими землями і матиме можливість стримувати Росію від спроб повернути їх, або після того, як Кремль більше переважатиме на полі бою – і ресурсів України вистачить лише на захист тих незалежних територій, що залишилися.

КРИВАВІ УГОДИ

Війна – це взаємна дія. Одна сторона може в односторонньому порядку ініціювати військові дії, як це зробила Росія, але війна не відбудеться, якщо інша сторона не вирішить дати відсіч. Цей вибір ґрунтується на переконанні, що бойові дії дадуть кращий результат, ніж той, який готова запропонувати інша сторона. Мир також є взаємним. Обидві сторони повинні погодитися на запропоновані умови; в іншому випадку вони продовжуватимуть воювати. Для того, щоб група розглянула можливість укладення мирної угоди, її умови не можуть бути гіршими, ніж ті, які вона очікує отримати в результаті бойових дій.

Перед початком війни очікування кожної сторони щодо конфлікту базуються на оцінках розвідки, попередньому досвіді, аналізі військових маневрів та припущеннях щодо морального духу, стану готовності та політичної ситуації опонента (і своєї власної). Після початку бойових дій ці очікування змінюються, оскільки політики отримують нову інформацію про себе та своїх опонентів. Як пам'ятно сказав історик Джеффри Блейні, війна забезпечує «пекучий лід реальності», оскільки очікування воюючих сторін стикаються з їхніми реальними діями. Боротьба вчить кожну зі сторін усвідомлювати свої реальні можливості, здатність розподіляти ресурси та організувати війська, а також політику третіх сторін. Нова інформація змушує кожного актора переглянути свої очікування щодо траєкторії, якою може розвиватися війна, і щодо того, як довго вона може тривати.

Згадаймо, наприклад, вторгнення Північної Кореї до Південної Кореї в 1950 році. Коли північнокорейський лідер Кім Ір Сен представив свої плани радянському лідеру Йосипу Сталіну і китайському лідеру Мао Цзедуну, він переконав першого надати підтримку, стверджуючи, що його армія, яку постачав СРСР і яка пройшла радянську підготовку, захопить Південну Корею за кілька тижнів, і що Сполучені Штати не матимуть достатньо часу для втручання. Але швидке відправлення військ президентом США Гаррі Труменом та успіх в організації міжнародної коаліції під егідою Організації Об'єднаних Націй здивували його самого, так само як і зухвала висадка американського генерала Дуґласа Макартура в Інчхоні, в результаті якої вдалося розгромити армію загарбників, що й змінило хід війни.

Такі зміни змушують держави змінювати свою військову стратегію та військові зусилля, переосмислювати, на що вони згодні в обмін на мир, або і те, й інше. Зіткнувшись з несподівано приголомшливим результатом на полі бою, воююча сторона, яка має невикористані людські ресурси, часто мобілізується для більших зусиль. Наприклад, після кількох тижнів вагання Мао вирішив втрутитися у війну, коли стало зрозуміло, що Макартур може дійти до річки Ялу. Коли розширення воєнних дій є неможливим або недоцільним, держави, як правило, знижують вимоги, які можуть вимагати за мирну угоду. Але держави завжди зважують, як виглядатиме мир у порівнянні з продовженням війни. Боротьба всупереч усьому може бути раціональною для учасників,

якщо наслідки припинення конфлікту здаються гіршими, ніж його продовження.

Держави також розглядають, чи буде дотримуватися потенційна мирна угода. Суб'єкт може погодитися припинити бойові дії, але якщо він не вважає результат остаточним, його опоненти не мають підстав вважати, що він не спробує переглянути умови за першої ж нагоди. Умови, які роблять одну сторону значно слабшою за іншу, особливо схильні до ревізійності, оскільки вони підбивають потенціал стримування слабшої сторони. Паризькі мирні угоди 1973 року мали встановити мир у В'єтнамі й розділити країну на Північ та Південь. Але, проклавши шлях до виходу Вашингтону, вони серйозно послабили безпеку останнього. Через два роки північні в'єтнамці відновили вторгнення й завершили завоювання Південного В'єтнаму. Цей випадок ілюструє, що може статися, якщо учасники переговорів спробують заморозити нинішню війну на лінії контролю і залишити Україну напризволяще. В якийсь момент реваншистська Росія знову втрутиться.

Коли Росія вторглася в Україну, вона переслідувала чотири основні цілі. Перша – завоювати територію. Хоча Москва ніколи повністю не озвучувала своїх територіальних амбіцій, посилення президента Росії Володимира Путіна на імперську ідею Новоросії, або «Нової Росії», дали аналітикам уявлення про те, чого хотів Кремль. (Визнання Донецька й Луганська незалежними державами, яке відбулося незадовго до вторгнення в лютому 2022 року, було так само показовим). Новоросія охоплює українські області Донецьку, Харківську, Херсонську, Луганську, Миколаївську, Одеську та Запорізьку – тобто весь схід і південь України – і російські плани вторгнення передбачали масовану багатосторонню атаку, спрямовану на захоплення цих територій. Завоювання цих областей створило б сухопутний міст до Кримського півострова і проросійського молдовського сепаратистського анклаву Придністров'я. Це також позбавило б Україну доступу до Азовського та Чорного морів.

Другою метою було те, що Росія називала «денацифікацією», що означало зміну режиму. Кремль хотів повалити вільно обраний уряд президента України Володимира Зеленського й замінити його на проросійський. З цією метою вторгнення було спрямоване на Київ. «Денацифікація» означала ще й деукраїнізацію: очищення суспільства від української історії, культури та української мови. Путін вважав кожну з цих цілей шгучними конструкціями, нав'язаними ззовні.

Третьою метою була демілітаризація. Це передбачало скорочення української армії настільки, що вона стала б майже непотрібною, в тому числі шляхом введення обмежень на кількість та види озброєнь, які Україна могла б розмістити на своїй території. Демілітаризація також означала заборону Києву виробляти більшість видів озброєнь, а також імпортувати західну зброю будь-якого значення. Ця остання заборона пов'язана з кінцевою метою Москви – нейтралітетом. Росія хотіла заборонити Україні вступати до НАТО, прагнути політичної чи економічної інтеграції з Європейським Союзом.

Разом ці чотири цілі означали розчленування й підкорення України. Більше третини території України і близько половини її населення були б офіційно анексовані Росією. Держава, що не має виходу до моря, була б поставлена в залежність від Москви, керована маріонетковим режимом, який не має жодних засобів протистояти російським командам. Втративши близько двох третин свого довоєнного ВВП, країна майже повністю залежала б від Росії у своєму економічному виживанні. (Приблизно дві третини довоєнного ВВП України походять з територій, які Москва хоче анексувати).

Незважаючи на ці гротескні вимоги, Київ погодився на

переговори з Росією в перші дні вторгнення, коли бліцкриг Москви загрожував швидким розгромом українських збройних сил. Україна навіть була готова піти на значні поступки. Він погодився проголосити себе нейтральною державою і залишитися позаблоковим у військовому плані за умови, що Росія піде, а постійні члени Ради Безпеки ООН (разом з Канадою, Німеччиною, Ізраїлем, Італією, Польщею та Туреччиною) нададуть йому міжнародні гарантії безпеки і сприятимуть його членству в ЄС. Але ці переговори швидко провалилися. Пропозиції Києва не йшли ні в яке порівняння з максималістськими вимогами Путіна, і Україна змогла зупинити просування Росії. А 1 квітня, після того, як Росія залишила передмістя на північ від Києва, українці оприлюднили перші докази звірств, скоєних росіянами на окупованій території, шокувавши світ і давши зрозуміти, що Москва зробить з українцями під своїм пануванням. Це зміцнило рішучість Києва не пропонувати територіальних поступок і боротися за захист кожного сантиметра країни.

Рішучість України стала ще сильнішою, коли влітку та восени 2022 року вона розпочала контрнаступ, який змусив росіян вийти з Харківської області та з Херсону. Цей успіх також зміцнив міжнародну підтримку України, оскільки іноземні уряди почали вірити, що країна може ефективно дати відсіч. Ці перемоги навіть підштовхнули Київ до збільшення своїх амбіцій. Уряд пообіцяв звільнити всю українську територію, включаючи землі, захоплені Росією в 2014 році, і зажадав репарацій.

Але Кремль зберіг свої початкові цілі. Замість того, щоб зменшити їх, Росія відреагувала на невдачі, віддавши наказ про масову мобілізацію людей і техніки та кинувши їх у бій, сподіваючись покращити свою військову траєкторію. І це вдалося. Москва вбила тисячі своїх солдатів, але взяла Бахмут у травні 2023 року, продемонструвавши свою готовність нести немислимі витрати. Росія анексувала кожну українську область, яка хоча б частково перебувала під її контролем (Донецьку, Херсонську, Луганську та Запорізьку). А ще зробила визнання Україною цих анексії передумовою для будь-яких мирних переговорів. Вона також почала вимагати амністії за будь-які військові злочини і – на додачу до образи – щоб Захід оплачував витрати на війну. Рік бойових дій лише ще більше віддалив обидві сторони один від одного.

НІ СПРАВЕДЛИВОСТІ, НІ МИРУ

Другий рік війни мав вирішити головне питання: чи здатні українці, яких постачав і частково тренував Захід, вибити росіян з добре укріплених позицій? Відповідь, на жаль, виявилася негативною. Контрнаступ України у 2023 році переваж не зміг звільнити більше території. Ця поразка також додала впевненості в тому, що Путін може продовжувати війну доти, доки не зникне підтримка Заходу.

Але й Москва зробила не набагато більше. Росія захопила Авдіївку, але не змогла досягти реальних успіхів в інших місцях. І продовжує нести великі втрати – лише в боях за Авдіївку Росія втратила понад 16 000 солдатів. Багато її чорноморських кораблів було знищено українськими безпілотниками й ракетами.

У відповідь на свою боротьбу обидві країни мобілізують сотні тисяч солдатів. Але навіть попри це, не схоже, що в обох сторін є якісь перспективи для значних проривів на полі бою. Вони перебувають у класичній патовій ситуації, коли мирні домовленості мають стати можливими.

І все ж вкрай малоймовірно, що обидві сторони дійдуть згоди. Простіше кажучи, вимоги Росії є занадто екстремальними для України, і навряд чи вони пом'якшаться. Путін ідеологічно налаштований на підкорення України, а його

політична невразливість робить його майже повністю нечутливим до фінансових і людських витрат на війну.

Розглянемо територіальні плани Росії – одну з чотирьох фундаментальних цілей Кремля. Москва прагне отримати не лише землю Новоросії – цінну й багату на ресурси, – а й мільйони українців, які там проживають. Щоб укласти мирну угоду з нинішнім російським режимом, українським чиновникам доведеться погодитися залишити цих людей під російським контролем, а політика Кремля на окупованих територіях дає зрозуміти, наскільки жажливим це буде. У захоплених містах Москва репресує всіх, хто пов'язаний з українським урядом, силовими структурами чи збройними силами, а також усіх, кого підозрюють у націоналістичних симпатіях. Таких людей московський режим просто вбиває. Москва вимагає, щоб українські діти навчалися в школах, покликаних навчити їх фальшивої історії своєї країни, зневажати своє українське походження і доводити свою лояльність до Росії. Діти з «проблемних» сімей були депортовані й розпорочені в Росії. Український уряд не піде на поступки, які дозволять цим звірствам відбуватися в ще більших масштабах, поки є хоч якась надія їх уникнути.

Уряд також не може підписати культурні елементи «денацифікації». У містах, де Росія має владу, вона систематично знищує бібліотеки та пам'ятники. Вона працює над заселенням української території росіянами або етнічними меншинами з російської глибинки. Ці стратегії не є новими для Москви – їх використовували і царі, й комуністи – і вони працюють, хоча й неймовірно високою людською ціною. Але Київ не дозволить їм поширитися далі, ніж дозволяє російська сила. Насправді, навіть якби Захід скоротив свою допомогу Києву, малоймовірно, що українські лідери погодилися б на мирну угоду на таких екстремальних умовах.

Враховуючи наполягання Москви на зміні режиму, угода з Росією також вимагатиме відставки нинішнього керівництва України – тих самих людей, які вестимуть переговори про таку угоду. Ці чиновники не мають жодних стимулів здавати свої посади, тим більше, що українці не виявляють жодних ознак озлобленості на них. Українське президентство користується широкою підтримкою і довірою, а народ країни не зацікавлений в торгівлі землею в обмін на мир. Українці також залишаються твердо відданими демократії. 79% з них віддають перевагу демократії, а не силовому правлінню. Війна також сприяла формуванню національної ідентичності, яка ще довго матиме сильну антиросійську складову. Вираженням цієї ідентичності буде українська мова – кількість слухачів курсів української мови в переважно російськомовних регіонах країни стрімко зростає – та історія боротьби проти Москви.

Оскільки стримування Росії є єдиним способом уникнути втрати території і людей або не піддатися «денацифікації», Україна за визначенням повинна буде відмовитися від третьої вимоги Росії – демілітаризації. Київ повинен утримувати значну армію, щоб продовжувати боротися з Кремлем – можливо, за допомогою загальної військової повинності, за зразком ізраїльського чи швейцарського варіантів, – укомплектовану великою і сучасною базою обладнання, що постачається потужною оборонною промисловістю. Україні також потрібно буде розвивати й утримувати значні військово-повітряні та військово-морські сили. А враховуючи величезну перевагу Росії в розмірах і ресурсах, Києву майже напевно доведеться уникати нейтралітету. Київ має поклатися на своїх західних партнерів у питанні оснащення своїх збройних сил. Вона також вимагатиме зовнішніх гарантій безпеки. Хоча вона може задовольнитися двосторонніми домовленостями, жодна угода не буде такою ж бажаною, як членство в НАТО, якого прагнуть 80 відсотків українців.

Для того, щоб з'явився хоч якийсь шанс на врегулювання конфлікту шляхом переговорів, росіянам доведеться визнати, що їхні вимоги є надто екстремальними. Але Кремль не зацікавлений у мирі. Якби це було так, він не займав би таких крайніх позицій, зокрема, не вимагав би, щоб Україна поступилася більшою територією перед тим, як вести переговори. Наразі всі публічні заяви Кремля про готовність до переговорів є лише театром Кабуки, покликаним виставити Москву у вигідному світлі, щоб підірвати міжнародну підтримку України.

ДОВГА ВІЙНА

Але неможливо й повністю виключити російсько-українську угоду. Лідери не часто брешуть про свої вимоги, але вони стратегічно підходять до того, що говорять вголос, і Путін із Зеленським можуть бути готові в приватному порядку погодитися на менше, ніж заявляють. Події воєнного часу також можуть підштовхнути обидві держави до перегляду своїх позицій. Надзвичайні втрати з російського боку, наприклад, можуть призвести до заколотів, і якщо війна надовго заїде в глухий кут, палацовий переворот може встановити більш поступливе керівництво. Спроба України мобілізувати сотні тисяч нових військовослужбовців може призвести до значного зниження підтримки військових зусиль, що може змусити уряд цієї країни розглянути можливість територіальних поступок.

Але такий результат малоймовірний. І Київ, і Москва були напручені послідовними у повторенні своїх ключових вимог, і жоден з них не відмовився від обіцянок абсолютної перемоги. Вони готуються до довготривалої боротьби, залучаючи зовнішні джерела допомоги – у випадку Росії це Іран та Північна Корея (і, можливо, Китай), а у випадку України – Захід. І, схоже, жодна з держав не готова змінити курс.

Найімовірніший результат – продовження бойових дій. Москва продовжуватиме спроби завоювати більшу частину України. Київ продовжуватиме чинити опір. Зараз росіяни володіють ініціативою на полі бою та оголосили чергову хвилю мобілізації. Допомога Україні, навпаки, застрягла в Конгресі, а єдність Заходу хитка. Але росіяни не змогли виробити достатньо нової техніки, щоб замінити свої втрати, і покладаються на запаси радянських часів, які зменшуються. Її економіка продовжує відчувати тиск санкцій, що постійно посилюються. Деякі західні країни відновили постачання до України, а уряд мобілізується. Росія може отримати контроль над частиною української території, але Київ залишиться незалежним, як і більша частина країни.

Таким чином, російський режим залишатиметься незадоволеним своїми кордонами, як і з 1991 року. Він і надалі залишатиметься ревізіоністською державою, яка прагне розширити свою територію – за необхідності силою. Таким чином, будь-який тривалий мир має ґрунтуватися на стримуванні, а не на задоволенні статус-кво. Він вимагає, щоб Україна була достатньо сильною, як внутрішньо, так і завдяки своїм партнерствам, щоб відбити російські атаки. Путін має рацію в одному: суверенітет України існує лише настільки, наскільки він може бути захищений від захоплення Москвою.

Браніслав Л. СЛАНЧЕВ – професор політології Каліфорнійського університету в Сан-Дієго. Автор книги «Військові загрози: Витрати примусу та ціна миру».

Хейн ГОЕМАНС – професор політології в Університеті Рочестера. Автор книги «Війна і покарання: Причини припинення війни та Перша світова війна».

Foreign Affairs
1 квітня 2024 року

Переклад з англійської Вікторії О. Романчук